

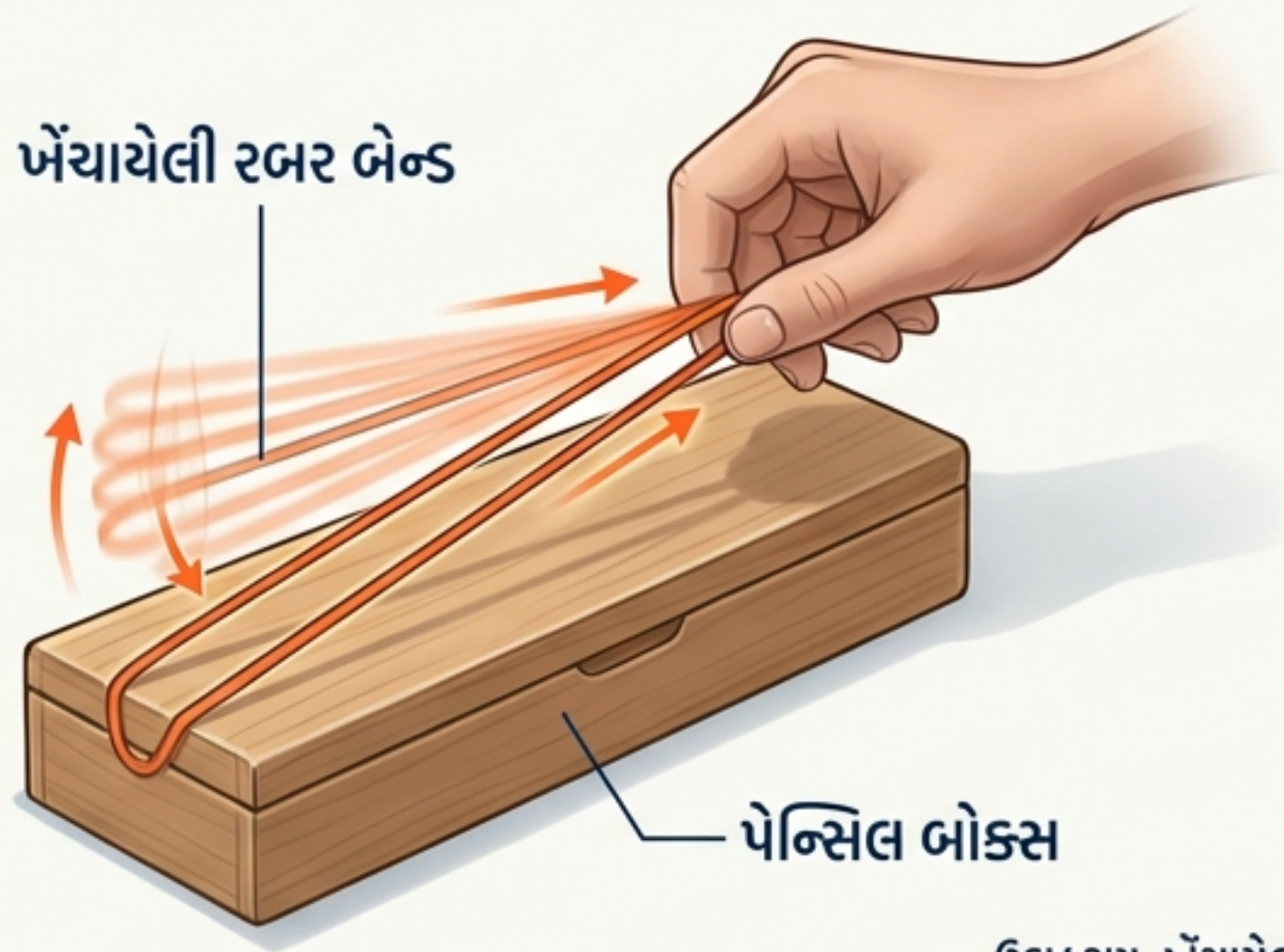
ધ્વનિ: કંપનથી શ્રવણ સુધી

આપણી આસપાસના અદ્રશ્ય તરંગોનું વિજ્ઞાન

ધ્વનિનું ઉદભવસ્થાન: કંપન

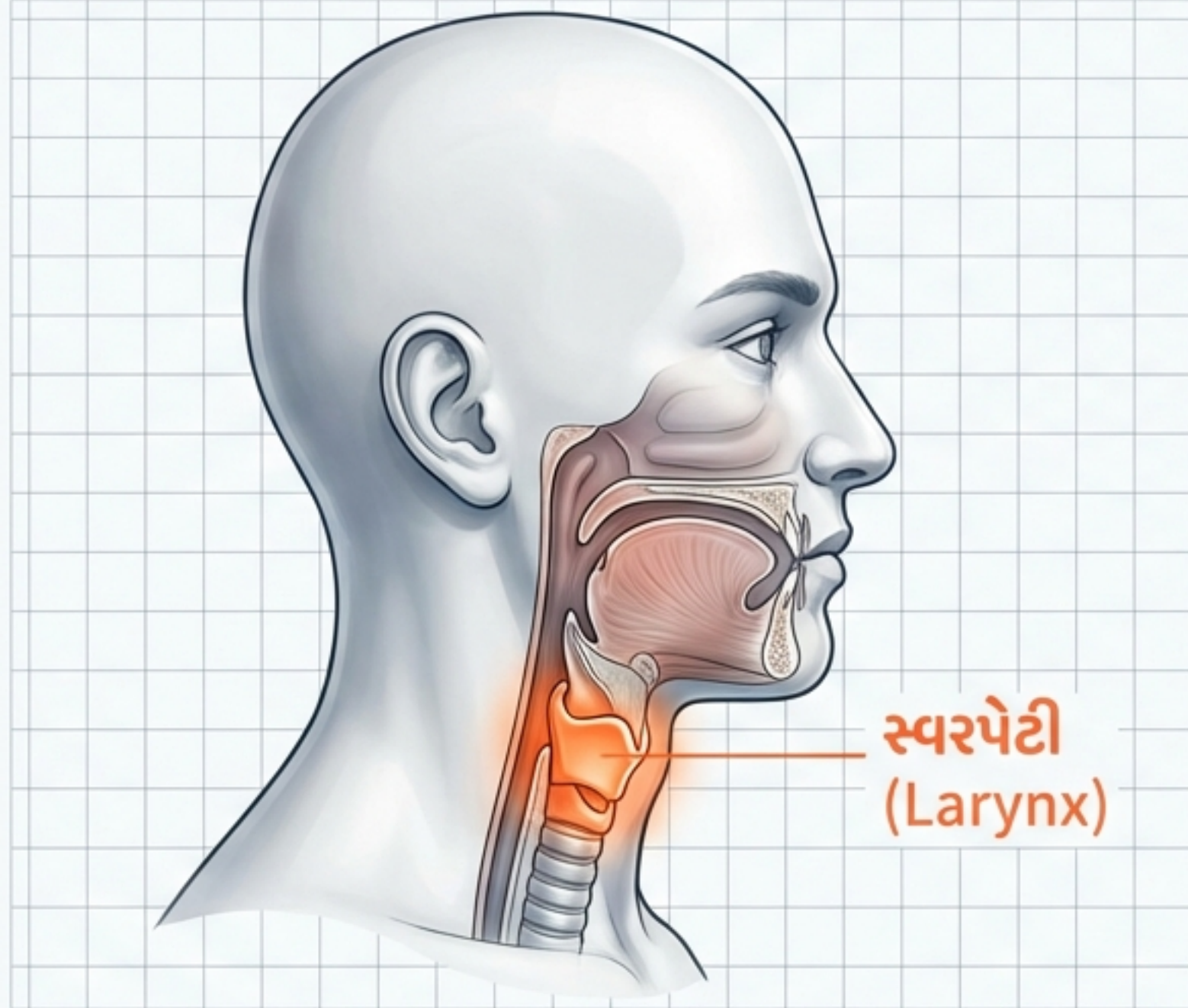
ધ્વનિ કંપન કરતા પદાર્થ દ્વારા ઉત્પન્ન થાય છે. એક સ્થાનથી બીજા કે આગળ-પાછળ થતી પદાર્થની ગતિને કંપન (vibration) કહે છે.

ઉદાહરણ: બેંચાયેલી રબર બેન્ડ અને ધાતુનો તાળી

જ્યારે કંપન બંધ થાય છે, ત્યારે ધ્વનિ ઉત્પન્ન થતો નથી.

આપણું શરીર પણ એક વાદ્ય છે

મનુષ્યોમાં સ્વરપેટી (Voice Box)

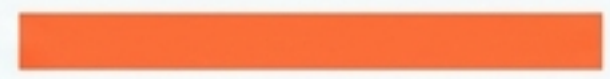
- સ્વરપેટી (Larynx): ગળામાં આવેલો કઠણ ટેકરા જેવો ભાગ.
- સ્વરતંતુઓ (Vocal Cords): બે સ્વરતંતુઓ સ્વરપેટીમાં એવી રીતે ખેંચાયેલા હોય છે કે જેથી હવાની અવરજવર માટે વચ્ચે એક સાંકડી તિરાડ (slit) રહે.
- મિકેનિઝમ: જ્યારે ફેફસાં તિરાડ દ્વારા હવા ધકેલે છે, ત્યારે તંતુઓ કંપન અનુભવે છે અને અવાજ ઉત્પન્ન થાય છે.

સ્વરતંતુઓની લંબાઈ:

પુરુષો: ~20 mm

સ્ત્રીઓ: ~15 mm

ધ્વનિની મુસાફરી: માધ્યમની જરૂરિયાત

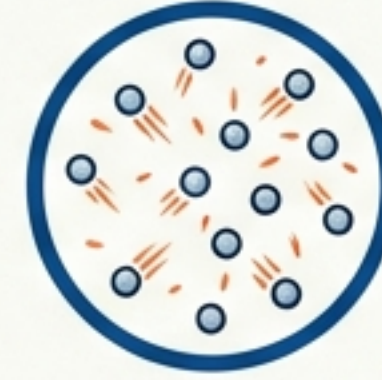
ધ્વનિના પ્રસરણ માટે માધ્યમની જરૂર પડે છે.

ઘન (Solid)

પ્રવાહી (Liquid)

વાયુ (Gas)

બેલ જાર

મોબાઇલ ફોન

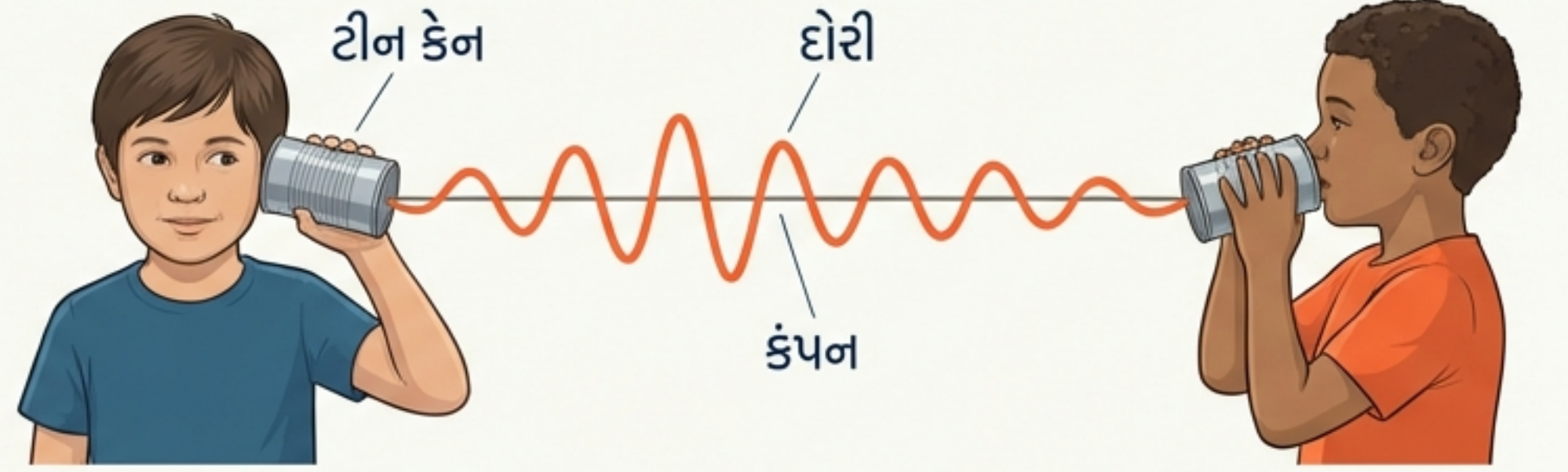
શૂન્યાવકાશ પંપ

ધ્વનિ શૂન્યાવકાશમાં
(Vacuum) પ્રસરણ
પામી શકતો નથી.

શું ધ્વનિ દીવાલોમાં પણ ચાલી શકે?

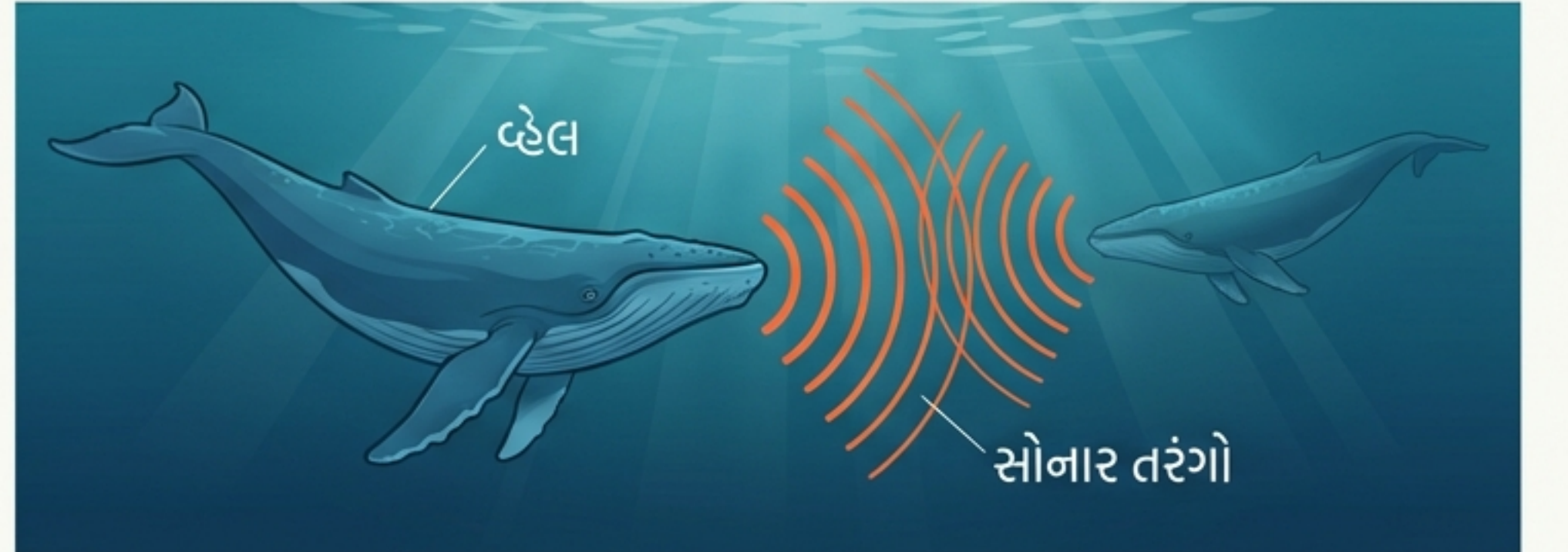
ઘન પદાર્થમાં પ્રસરણ

રમકડાનો ટેલિફોન સાબિત કરે છે કે ધ્વનિ દોરી (ઘન) માં પ્રસરણ પામી શકે છે.

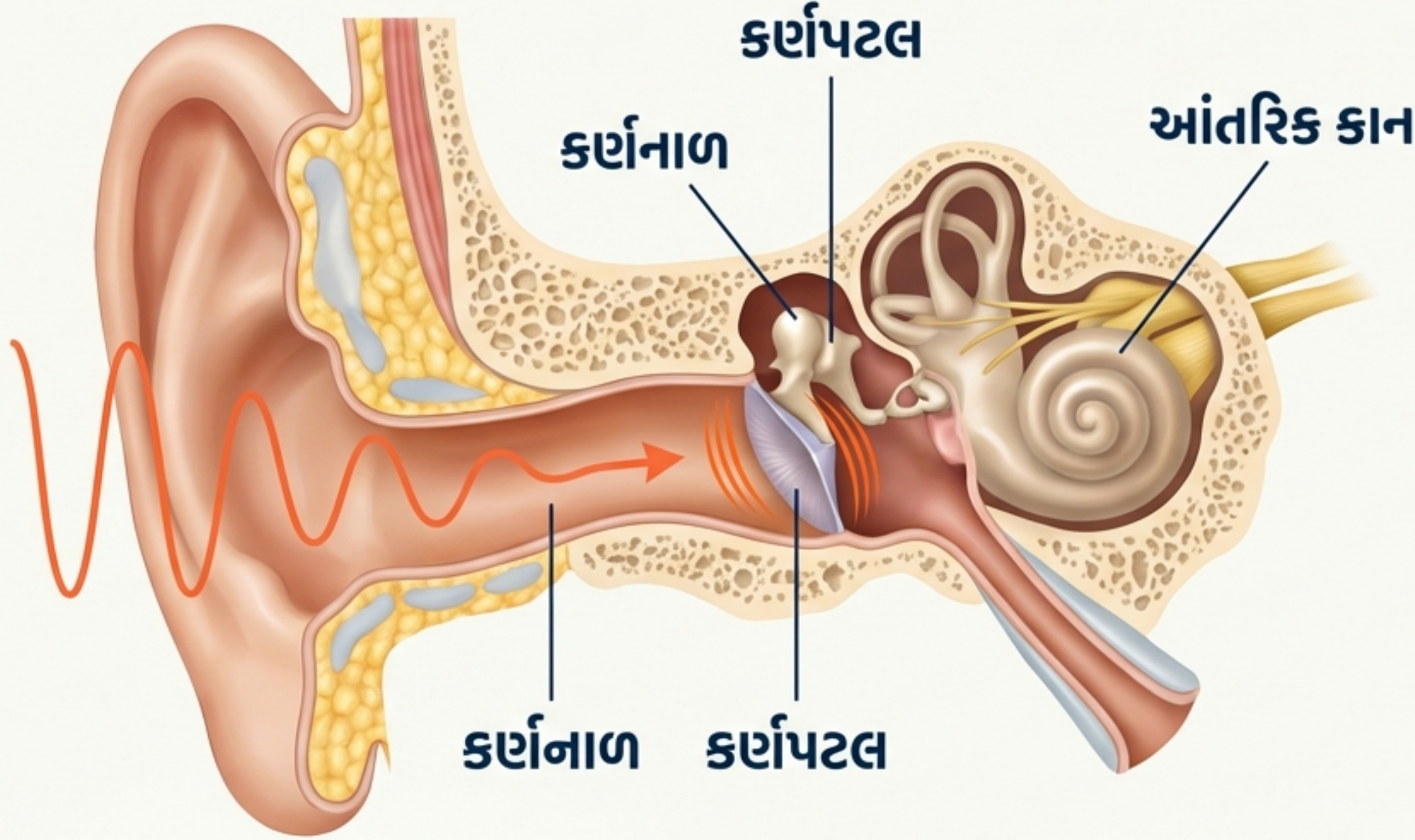

પ્રવાહીમાં પ્રસરણ

પાણીની અંદર વ્હેલ અને ડોલ્ફિન માછલીઓ એકબીજા સાથે સંપર્ક કરી શકે છે.

ધ્વનિનું ગંતવ્ય: આપણો કાન

શ્રવણ પ્રક્રિયા

કર્ણનાળ (Ear Canal)

ધ્વનિ અંદર પ્રવેશે છે

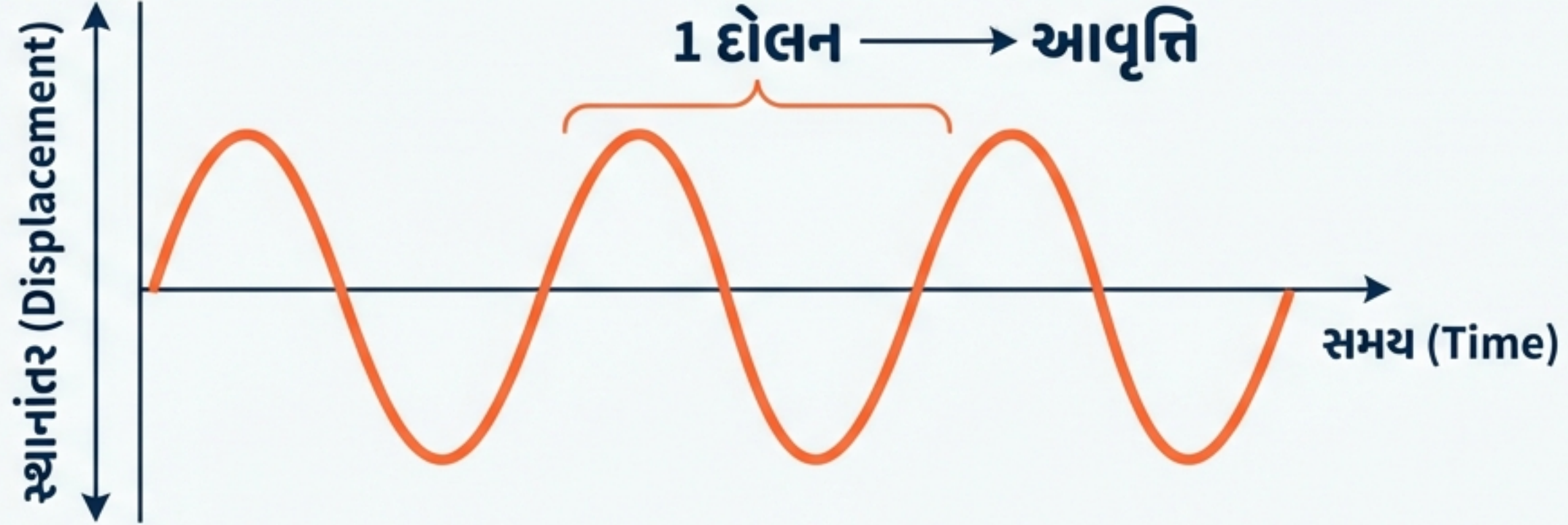
કર્ણપટલ (Eardrum)

ખેંચાયેલી રબરની શીટ જેવો પડદો કંપન કરે છે

આંતરિક કાન (Inner Ear)

સંકેતો મગજ સુધી પહોંચે છે

તરંગોની ભાષા

ઢોલન (Oscillation)

પદાર્થની ઁક સેકન્ડમાં થતી આમ-તેમ ગતિ.

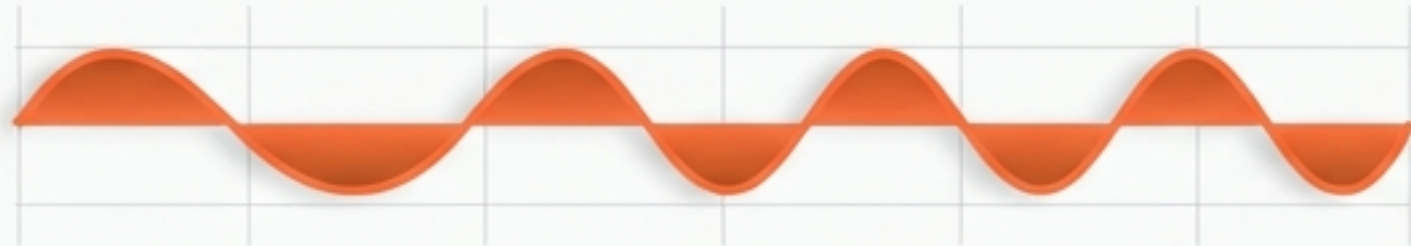
આવૃત્તિ (Frequency)

ઁક સેકન્ડ ઢીઠ થતા ઢોલનોની સંખ્યા.

ઁકમ (Unit)

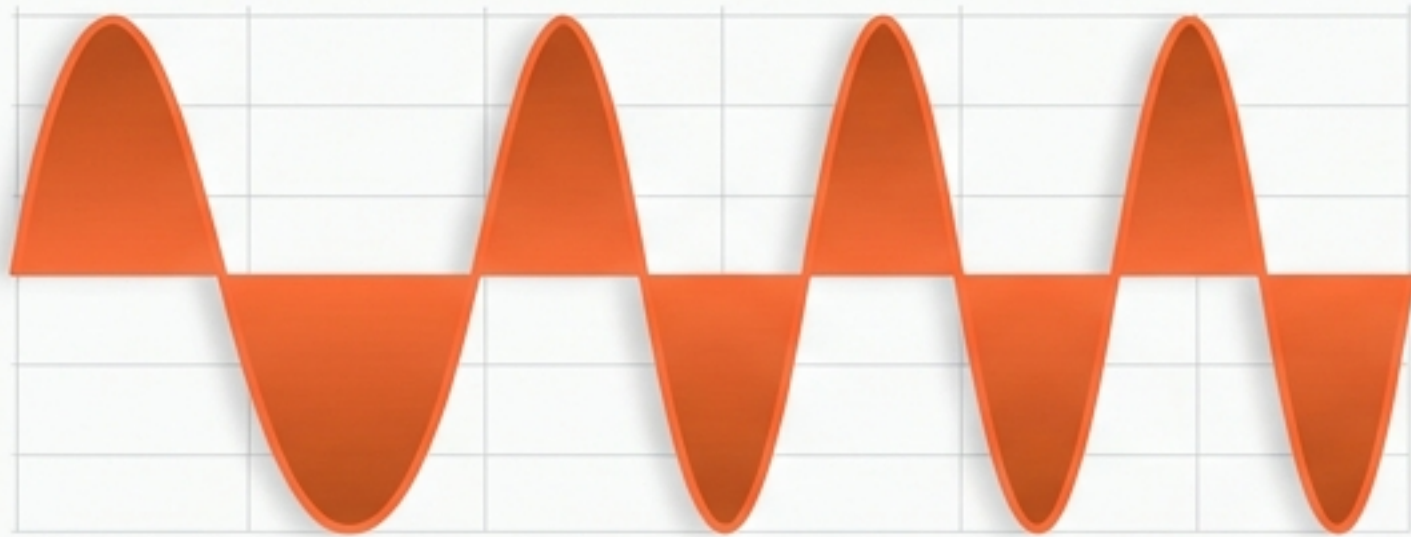
હર્ટઝ (Hz).
(1 Hz = 1 ઢોલન/સેકન્ડ).

પ્રબળતા: અવાજ કેટલો મોટો છે?

Wave A

મંદ ધ્વનિ (Soft Sound) - નાનો કંપવિસ્તાર

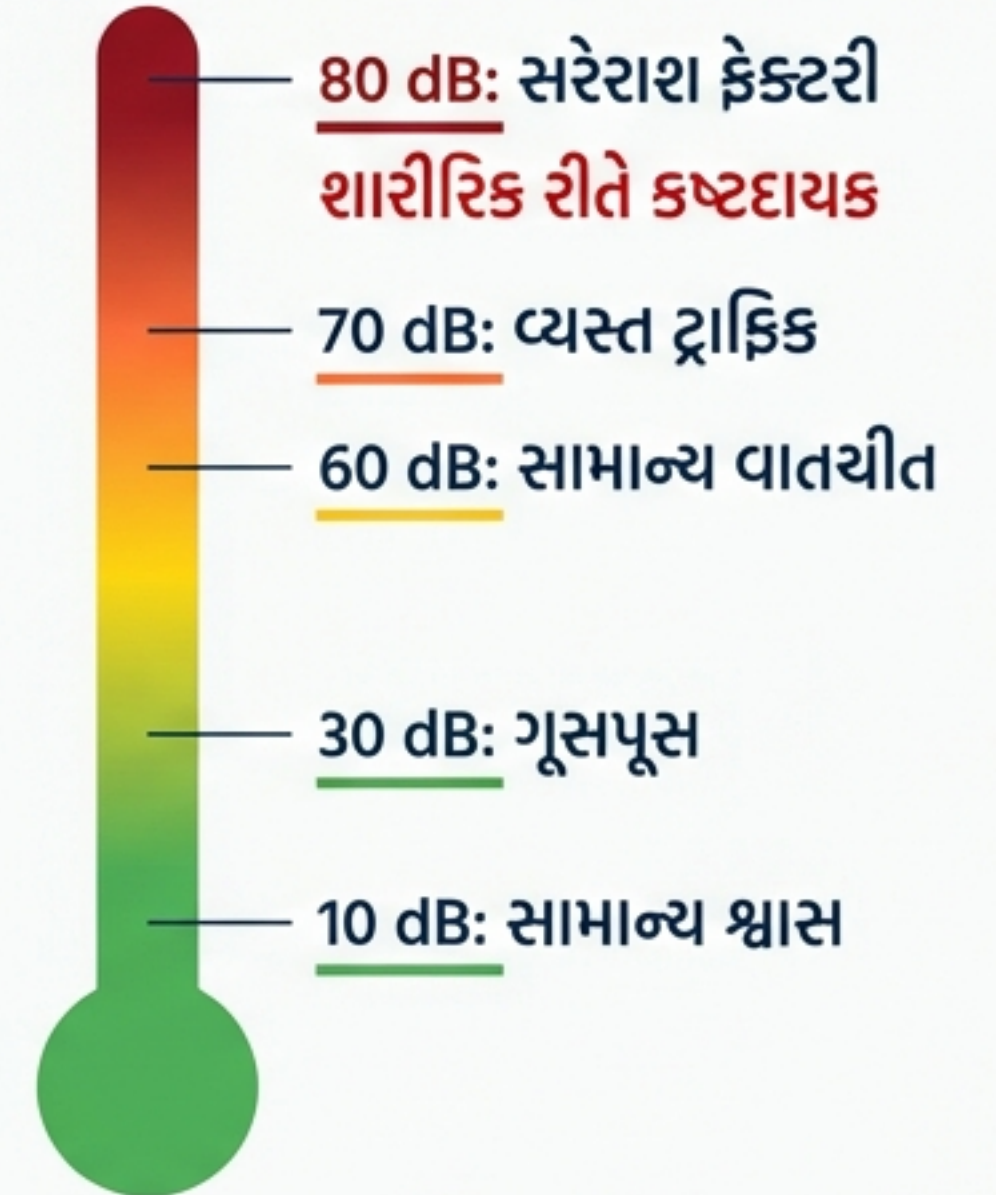

Wave B

પ્રબળ ધ્વનિ (Loud Sound) - મોટો કંપવિસ્તાર

ધ્વનિની પ્રબળતા (Loudness) તેના કંપવિસ્તાર (Amplitude) પર આધાર રાખે છે.

Decibel Thermometer

પીચ: અવાજ કેટલો તીણો છે?

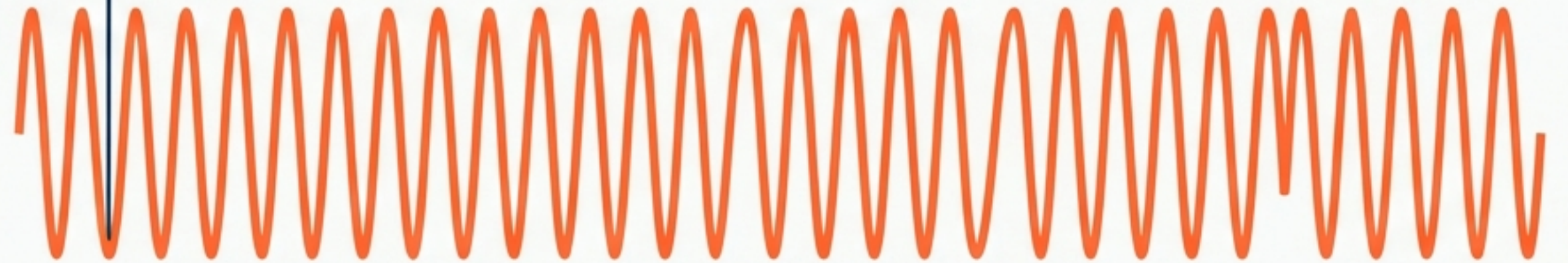
ધ્વનિનું તીણાપણું (Pitch) તેની આવૃત્તિ (Frequency) પર આધારિત છે.

ઓછી આવૃત્તિ = ઘેરો અવાજ (દા.ત. ડ્રમ, સિંહની ગર્જના).

વધારે આવૃત્તિ = તીણો અવાજ (દા.ત. સીસોટી).

આપણી સાંભળવાની મર્યાદા

શ્વાન (Dogs)
20,000 Hz થી વધુ
આવૃત્તિ સાંભળી
શકે છે.

< 20 Hz
(અશ્રાવ્ય)

શ્રાવ્ય ધ્વનિ (Audible Sound)
20 Hz - 20,000 Hz

> 20,000 Hz
(અશ્રાવ્ય)

Frequency Spectrum

સંગીત કે ઘોંઘાટ?

સંગીત (Music): કર્ણપ્રિય ધ્વનિ.
એક ચોક્કસ લય અને વ્યવસ્થા.

ઘોંઘાટ (Noise): અસુખદ ધ્વનિ.
(ઉદાહરણ: ટ્રાફિક, કન્સ્ટ્રક્શન).

પર્યાવરણમાં અતિશય અને અનિચ્છનીય ધ્વનિની હાજરી એટલે ધ્વનિ પ્રદૂષણ.

ઘોંઘાટની સ્વાસ્થ્ય પર અસરો

અનિદ્રા
(Insomnia)

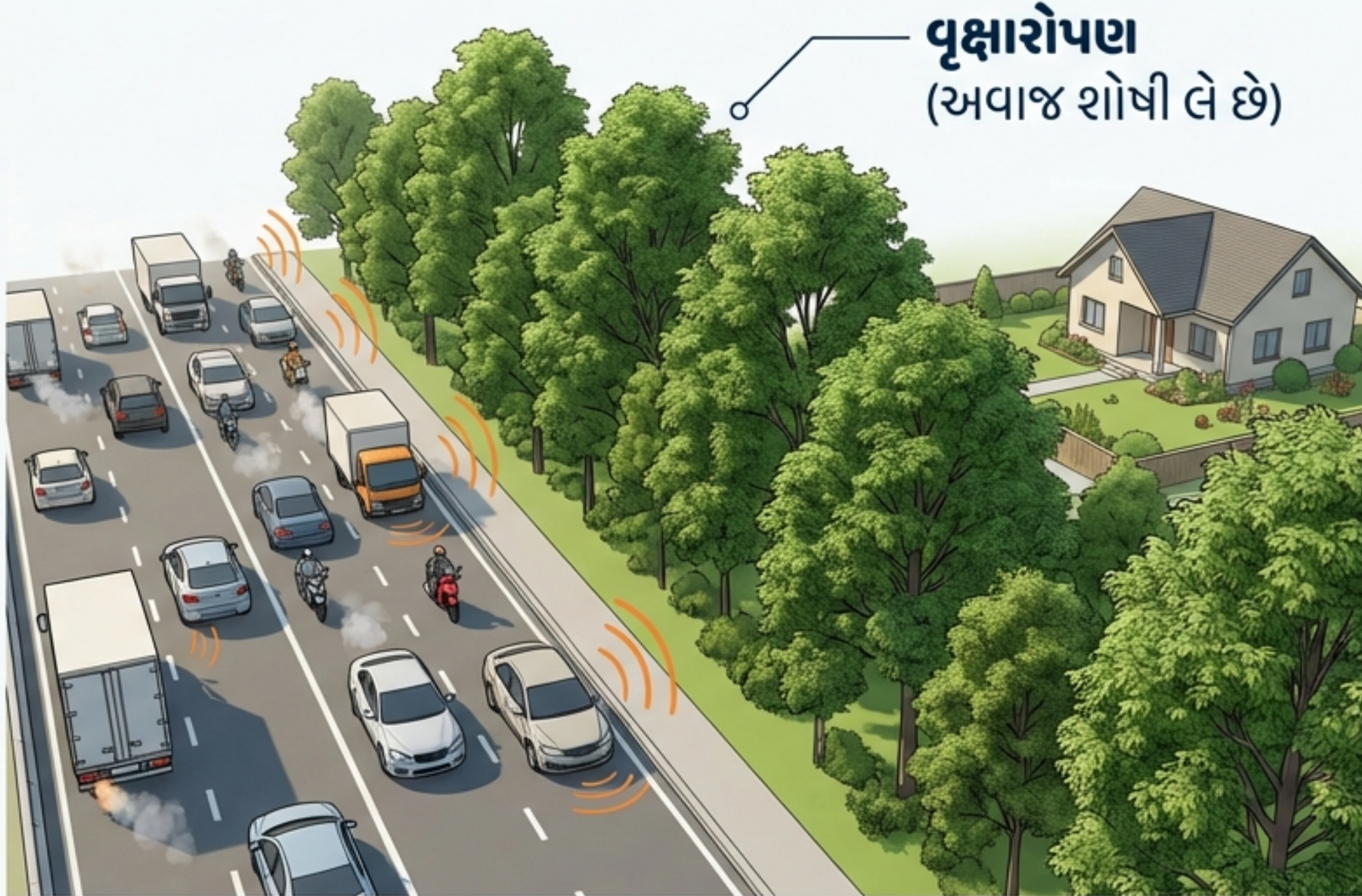
હાઈપર ટેન્શન
(Hypertension)

શ્રવણ ક્ષતિ
(Hearing Damage)

લાંબા સમય સુધી મોટા ઘોંઘાટમાં રહેવાથી સાંભળવાની ક્ષમતા ક્રમચલાઉ કે કાયમી રીતે ઓછી થઈ શકે છે.

આપણે શું કરી શકીએ?

- ✓ 1. વાહનો અને મશીનોમાં **સાઈલેન્સર**નો ઉપયોગ કરવો.
- ✓ 2. રસ્તાની બાજુમાં **વૃક્ષારોપણ** કરવું.
- ✓ 3. ટીવી અને મ્યુઝિક સિસ્ટમ **ધીમા અવાજે** વગાડવા.

શું તમે જાણતા હતા?

ગોલકોન્ડા કિલ્લા (હૈદરાબાદ) માં એક ચોક્કસ બિંદુ પર તાળી પાડવાથી, તેનો અવાજ 1 કિમી દૂર કિલ્લાની ટોચ પર સ્પષ્ટ સાંભળી શકાય છે!

ધ્વનિ એક શક્તિશાળી ઊર્જા છે—તેનો વિવેકપૂર્ણ ઉપયોગ કરીએ.